

"טבעת האש" האיראנית על ישראל נעזרת בגיבוי רוסי משמעותי

19.11.2024 | סופי קובזנצב | written by

תקציר

לאורך שנים הקיפה איראן את ישראל באמצעות ארגוני השלוחה החמושים שלה [1] אסטרטגיה שזכתה לכינוי "טבעת האש". אלא שמאבק זה אינו מתנהל רק במישור המקומי, אלא הוא חלק ממאבק רחב יותר בזירה הגלובלית, שבה רוסיה מובילה לשינוי הסדר העולמי. פרוץ המלחמה באוקראינה והסיוע הצבאי שהעניקה טהרן לרוסים בזירה זו קיבע עוד יותר את הברית בין שתי המדינות.

המציאות הגיאופוליטית במזרח התיכון הפכה למורכבת ביותר עבור ישראל: "טבעת האש" האיראנית מגובה בשיתוף פעולה אסטרטגי עם רוסיה, שמאז פרוץ המלחמה הולך ומתחזק, ואף מתרחב לברית עם ארגוני השלוחה של איראן, כגון חיזבאללה והחות'ים. נוסף על כך, התרחבות ההשפעה הרוסית והנוכחות במדינות שבהן פועלת איראן הפך את האיגוף, הלכה למעשה, למשותף לשתי המדינות.

המעורבות הרוסית במלחמה מהווה איום ישיר על ישראל ועל האינטרסים המערביים באזור. הקרמלין מחמש בכלי נשק מתקדמים את חיזבאללה ואת החות'ים, ומייצר בכך איום ישיר על ישראל וגם על הכוחות האמריקניים באזור, על נתיבי השיט (הים התיכון וים סוף) ועל האוכלוסייה האזרחית בארץ. סביר להניח שהרוסים חולקים עם אויביה של ישראל את ניסיונם באשר להתמודדות עם שיטות לחימה מערביות שרכשו באוקראינה, ואף לומדים מהם בעצמם. במקביל נוקטים הרוסים מדיניות דיפלומטית שתכליתה לתקוף את ישראל ולהגביל את פעולותיה, תוך התעלמות מהמתקפות הקטלניות עליה.

המציאות המורכבת הזו מחייבת את ישראל לפעול בנחישות. מבחינה צבאית עליה לממש את היעד של חיסול האיום של חיזבאללה על ישראל מדרום לבנון, על אף הלחץ הבינלאומי, כדי למנוע מצב שבעזרת רוסיה ואיראן ישתקם הארגון ויתחזק. מבחינה מדינית נדרשת ישראל להבהיר לקרמלין את המחיר של המשך התמיכה בציר האיראני, שעלולה לבוא לידי ביטוי גם בפגיעה באינטרסים שלה בסוריה. בה בעת, עלינו לרתום לצידנו את האמריקנים, ולהבהיר להם כי פעולה נחושה שתייצר הרתעה מול הרוסים יכולה לסייע להם במאבק מול הציר האנטי-מערבי ברחבי העולם כולו.

רקע

רוסיה מנהלת זה שנים ארוכות ברית אסטרטגית עם איראן, שמטרתה במזרח התיכון היא לייצר

מאזן כוחות מעצמתי, בין היתר גם מול בריתות בהובלה מערבית המתגבשות באזור, כדוגמת "הסכמי אברהם". יחסיהן של טהרן ומוסקבה התהדקו ביתר שאת מאז שפלשה רוסיה לאוקראינה ב-2022. במסגרת הברית ביניהן סיפקה איראן לקרמלין כטב"מים מסוג "שאהד" לתקיפה באוקראינה (שהפכו לאיום אסטרטגי משמעותי נגד הכוחות של קייב), ולפי גורמים אמריקניים גם בנתה מפעל לייצור רחפנים ברוסיה.

התפתחות משמעותית נוספת בקשר בין השתיים אירעה כאשר איראן העבירה טילים בליסטיים קצרי טווח לרוסיה לטובת המלחמה נגד אוקראינה. לשתיים אינטרסים משותפים, וביחד הן פועלות לגבש מדיניות ולנקוט פעולות משותפות שמסייעות להן לעקוף חלק מהעיצומים הכבדים שהטיל עליהן המערב.

במקביל, רוסיה הידקה את יחסיה עם שלוחותיה של איראן, ובכלל זה עם חיזבאללה. שיתוף הפעולה בין הקרמלין לארגון הטרור הלבנוני נרקם לא רק משום שחיזבאללה הוא השלוחה של איראן בלבנון, אלא גם בשל האינטרסים המשותפים עימו בסוריה. מאז שהחלה ההתערבות הצבאית של רוסיה בסוריה בספטמבר 2015, חיזבאללה פעל בתיאום עם הכוחות הרוסיים כדי לשמור על שלטונו של הנשיא בשאר אל-אסד.

שיתוף הפעולה הזה התאפשר, בין השאר, בעקבות הצהרתה של רוסיה כי היא אינה מכירה בהגדרתה של ארה"ב את חיזבאללה כארגון טרור. התיאום בין חיל האוויר הרוסי ובין כוחות חיזבאללה שיחק תפקיד מכריע בניצחון של אסד בחלב בדצמבר 2016. במקביל, השותפות עם חיזבאללה אפשרה למוסקבה להעמיק את השפעתה בלבנון באמצעות השקעות ציבוריות במיזמים שונים במדינה. הרוסים גם ניצלו את הרשתות הפיננסיות הבלתי חוקיות של חיזבאללה כדי להתחמק מהעיצומים הבינלאומיים עליהם.

עד לחודש מרץ 2021, עת הגיעה משלחת מטעם חיזבאללה לביקור דיפלומטי פומבי ראשון במוסקבה, נערכו המפגשים בין חיזבאללה ובין נציגים רשמיים רוסים בחשאי וללא חשיפה תקשורתית. הביקור במרץ 2021 זכה לפרסום ועורר דיונים נרחבים בין שני הצדדים בנוגע לשיתופי פעולה אפשריים בשלל מיזמים משותפים.

עם זאת, שינויים נרחבים במזרח התיכון, ובעיקר בעקבות החתימה על "הסכמי אברהם" והתחזקות הברית בין המדינות הערביות המתונות לישראל וארה"ב, הובילו את רוסיה לחזק את קשריה בגלוי עם גורמים עוינים למערב בכלל, ולישראל בפרט. בכלל זה היה שיתוף הפעולה עם חיזבאללה, חמאס ובעת האחרונה גם עם החות'ים.

התחזקות היחסים בין רוסיה לחיזבאללה ולחות'ים

מאז התעצמות הלחימה של צה"ל בלבנון בשנה האחרונה הפך הקשר בין רוסיה לחיזבאללה משמעותי וחמור יותר מבחינת ישראל. בין היתר נודע כי רוסיה העבירה כטב"מים לחיזבאללה, וכי היא מאמנת את מחבלי הארגון להשתמש בהם. לאחר שנכנסו כוחות צה"ל ללבנון, ישראל

הודיעה כי מצאה נשק במנהרות חיזבאללה שיוצרו ברוסיה. בנובמבר 2023 אף ציינה ארה"ב כי קבוצת וגנר, ארגון שכירי החרב שרוסיה מחזיקה, התכוונה לספק לחיזבאללה מערכות הגנה אוויריות רוסיות מסוג פנציר 1, מה שמהווה סימן נוסף לחיזוק הקשרים בין ארגון הטרור השיעי לרוסיה. כמו כן, לפני כשנה העבירה רוסיה טילים נגד ספינות מסוג יאחונט לחיזבאללה, ואלה הגיעו אליה מיד לאחר פרוץ מלחמת חרבות ברזל [2]. דבר שהציב איום לצי הימי של ארה"ב, ובייחוד לאור הכוחות הצבאיים ששלחה ארה"ב לישראל דרך הים עם פרוץ המלחמה. היאחונט נחשב לאחד הטיילים נגד ספינות המתקדמים בעולם, ומהירותו כפולה ממהירות הקול [2]. מה שמקשה מאוד על יירוטו.

מגמה דומה כעת ניכרת גם בסיוע הרוסי לחות'ים. לאחרונה, ועל אף המאמצים הדיפלומטיים של ארה"ב, הסדירה רוסיה את סיוע הצבאי שהיא מעניקה לחות'ים, בדמות העברת אמצעי לחימה שונים. כך, נודע כי איראן תיווכה בשיחות חשאיות מתמשכות בין רוסיה לחות'ים בעניין העברת טילי יאחונט לתימן. יחד עם הסיוע הניתן לחיזבאללה, החימוש של החות'ים בטיילים מסוג זה מאפשר לרוסיה להרחיב את השפעתה ואת האיום שהיא מציבה יחד עם גורמים פרו-איראניים על הכוחות המערביים בים סוף (בנוסף לים התיכון). בעניין זה, יש לחזור ולציין גם את פתיחת הנמל הימי בפורט שבסודאן על ידי רוסיה במסגרת הסכם עם סודאן.

בהקשר הגלובלי, העברת הנשק לחיזבאללה ולחות'ים אינה נובעת רק מאסטרטגיה שמטרתה "לתחזק" את המלחמה במזרח התיכון, אלא גם כמענה לאפשרות שהמערב יאפשר לאוקראינה להשתמש בנשק מערבי נגד רוסיה [2]. ובעיקר בעומק השטח הרוסי, מעשה שארה"ב כרגע מונעת מאוקראינה, למרות תחינותיו של הנשיא וולודימיר זלנסקי. ואכן, כבר ביוני האחרון איים פוטין על המערב כי מוסקבה עשויה לשלוח נשק מתקדם ארוך טווח לגורמים עוינים למערב ברחבי העולם [2]. בדומה לאמל"ח המתקדם שארה"ב ובעלות בריתה מעניקות לאוקראינה. חימוש החות'ים מהווה מימוש של האיום הזה.

בנוסף, העברת טילי היאחונט מהווה במידה מסוימת שינוי של כללי המשחק באזור. לפיכך, היא אינה מדאיגה רק את ישראל וארה"ב, אלא גם את בעלות בריתה של ארה"ב באזור, כמו ערב הסעודית שהביעה דאגה בפני רוסיה כי מאזן הכוחות באזור ייפגע. מבחינת ישראל, משמעות הפעולות הללו היא שגורלה במזרח התיכון נקשר במאבק בין-מעצמתי, שבמסגרתו פועלת רוסיה לשינוי הסדר העולמי. כך, ישראל ניצבת הלכה למעשה מול נשק ואמל"ח שאינו רק איראני, כי אם גם רוסי.

סביר גם להניח כי רוסיה חלקה עם חיזבאללה את הטקטיקות שבהם היא משתמשת באוקראינה. במסגרת המלחמה רוסיה תקפה באוקראינה ערים ותשתיות חיוניות באמצעות שיגור המוני של טילים וכטב"מים. דפוס דומה ניכר גם בתקיפות חיזבאללה, כאשר טווח הירי והתקיפה של חיזבאללה גדל, ומרחיב את כמות השיגורים ואת הטווח שאליו הוא משגר אותם. בהתאם, יש להניח כי חיזבאללה עוקב אחר תגובותיה הצבאיות של ישראל ולומד אותן, וייתכן שהוא משתף בידע זה את הרוסים.

ככל שהלחימה בין ישראל לחיזבאללה נמשכת, התמיכה הרחבה שמעניקה רוסיה לחיזבאללה מעמיקה אף היא, כחלק מהברית האסטרטגית של מוסקבה עם איראן ושלוחותיה, וכן לפי היגיון שמטרתו לחזק את יריבותיה של ארה"ב. בסמוך לאירוע פיצוץ הביפרים של פעילי חיזבאללה בלבנון ביקר באיראן סרגיי שויגו, מזכ"ל המועצה לביטחון לאומי ברוסיה ושר ההגנה שלה לשעבר, ונפגש עם הנשיא החדש מסעוד פזשכיאן ועם מזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי באיראן, עלי אכבר אחמדיאן. בעקבות פגישה זו הודיע הקרמלין על חתימה של "הסכם שותפות אסטרטגית" בין המדינות ² דבר המשקף את המשך הידוק היחסים ושיתוף האינטרסים.

במקביל התגברו גם הגינויים מצד רוסיה לפעילות ישראל בלבנון. כך למשל, לאחר כניסת כוחות צה"ל ללבנון רוסיה מיד קראה לישראל להוציא את כוחותיה מדרום לבנון, בשל החשש שהדבר יגרום למלחמה כוללת במזרח התיכון. בהמשך, בתגובה לחיסולו של חסן נסראללה גינה משרד החוץ הרוסי את המעשה וכינה אותו "רצח פוליטי". גם אז הזהירה רוסיה מפני השלכות דרמטיות של המעשה על לבנון והמזרח התיכון בכלל, והטילה את האחריות על ישראל לכל הסלמה אפשרית. בנוסף, בתגובה למתקפת הביפרים האשימה רוסיה את ישראל ברצח "אזרחים לבנונים", ושגריר רוסיה באו"ם כינה אותה "מתקפת טרור". שר החוץ הרוסי סרגיי לברוב קרא בנאומו האחרון באו"ם ב-28 בספטמבר "לחקור את הפשע הזה באופן מידי".

מנגד, רוסיה מתעלמת מהמתקפות של חיזבאללה והחות'ים על ישראל, הגם שהן מתגברות ונמשכות, כולל בזמן שהן פוגעות בעורף האזרחי של ישראל. יחד עם זאת, לאורך כל התקופה מציעה רוסיה את עצמה כמתווכת אפשרית בין הצדדים, כדי למצב את מעמדה כמעצמה גלובלית בעלת השפעה רחבה באזור. בתוך כך, לבנון אכן ביקשה סיוע דיפלומטי ממוסקבה למען החתירה להפסקת אש.

קשרי רוסיה ואיראן מתהדקים

הקרמלין כלל לא טרח להתייחס למתקפת הטילים האיראנית על ישראל ב-1 באוקטובר. להפך, לאחר מתקפה זו הזהירה מוסקבה את ישראל מפעולת תגמול נגד מתקני הגרעין באיראן, והתייחסה להשלכות הפוטנציאליות החמורות, לטענתה, של מתקפה כזו. בנוסף, כביטוי של חיזוק הברית והתמיכה באיראן, לאחר מתקפת הטילים הבליסטיים על ישראל נערכה פגישה ראשונה בין הנשיא ולדימיר פוטין לבין הנשיא פזשכיאן. באותה פגישה ציין פוטין כי תפיסת העולם שלו קרובה מאוד לזו של מקבילו האיראני. לבסוף, לאחרונה התגלה כי רוסיה שיגרה אזהרה לטהרן שעות לפני המתקפה הישראלית באיראן בליל ה-25 באוקטובר. מיד בתגובה לפעולה של חיל האוויר באיראן קראה רוסיה לכל הצדדים להפגין ריסון, בשביל למנוע הסלמה נוספת. במקביל למהלכים אלה, במהלך חודש אוקטובר קיימה איראן תרגיל צבאי ימי בשיתוף עם רוסיה ועומאן בים ההודי.

מתקפה של ישראל על שדות הנפט האיראניים או עימות ישיר בין ישראל לרפובליקה האסלאמית יכולים לשחק לטובתה של רוסיה, בעיקר בשל העובדה כי התפתחות כזו תביא

לזינוק במחירי הנפט ובשוק האנרגיה בכלל. כמו כן, החלשתה של איראן בידי ישראל תאפשר לרוסיה למנף עוד יותר את השפעתה באזור המזרח התיכון, ולהכתיב בו מהלכים בהתאם לאינטרסים שלה.

יחד עם זאת, יש גם סיבות שבגינן רוסיה אינה מעוניינת במלחמה ישירה בין ישראל ואיראן, שעשויה להוביל להחלשה משמעותית של טהרן. ראשית, הברית האסטרטגית בין השתיים משרתת את רוסיה היטב בבניית מאזן כוחות נגד הציר המערבי המתחזק באזור ☒ ציר שישראל שותפה בו. שנית, רוסיה נשענת במידה רבה על הסיוע הצבאי המגיע מאיראן במלחמתה מול אוקראינה. על כן, ניתן להניח שדווקא המשך מוגבל של העימות בין ישראל לאיראן משרת היטב את האינטרסים של רוסיה. הוא מפנה את תשומת הלב העולמית למזרח התיכון, ומסיט הרבה מהסיוע האמריקני לישראל, במקום לאוקראינה. כמו כן, המצב הזה מאפשר לרוסיה המשך דריסת רגל משמעותית באזור, ומותיר אותה להרחיב את השפעתה באזורים נוספים כמו תימן ואפריקה. תהליכים אלה מקבלים רוח גבית גם בשל העובדה שארה"ב הייתה מרוכזת עד כה במערכת בחירות דרמטית, וכעת נערכת לחילופי ממשל.

השיקולים האזוריים של רוסיה נוגעים כאמור גם לזירה הסורית, כאשר דאגתו העיקרית של הקרמלין היא לשמר את היציבות של משטר אסד. ניכר כי חששותיה של מוסקבה משרידות הממשל שם מתגברות בתקופה האחרונה ביתר שאת לאור הרחבת המתקפות הישראליות נגד איראן, חיזבאללה ומוקדים של משמרות המהפכה וחיזבאללה בסוריה. דמשק נמנעה עד כה מלהתערב בעימות המתלהט באזור, ואף נודע כי אסד אינו מאפשר שיגור כטב"מים מסוריה כדי לא לסכן את משטרו. במקביל, רוסיה דיווחה כי ביקשה ממשמרות המהפכה האיראניים להסיג את המיליציות שלהם ממתות הפיקוד הסמוכים לשדה התעופה הצבאי בדיר א-זור, וכן מאזורים אחרים בעיר שבמזרח סוריה ☒ אזור בעל משמעות אסטרטגית לרוסיה, הן בשל הקרבה הגיאוגרפית לצירים מרכזיים לעיראק, הן בשל מאזן הכוחות אל מול מעצמות נוספות בסוריה כגון תורכיה וארה"ב, והן בשל החשיבות הכלכלית של האזור, שעשיר במקורות נפט וגז.

המלצות

כלל האירועים הללו מצביעים על כמה נקודות חשובות: ראשית, "טבעת האש" שרקמה איראן סביב ישראל מגובה במידה רבה על ידי רוסיה ☒ מבחינה צבאית ומדינית גם יחד. בכל המקומות שבהם הצליחה איראן לייצר דריסת רגל באמצעות משמרות המהפכה, הצטרפו אליה כוחותיה של רוסיה. משמעות הדבר היא שבפועל, "טבעת האש" סביב ישראל היא איראנית אך גם רוסית. התפתחות זו מייצר תרחיש אפשרי שבו ישראל עלולה למצוא את עצמה מתעמתת מול כוחות צבאיים רוסיים, בדומה למלחמות ישראל בזמן המלחמה הקרה.

יחד עם זאת, לישראל ולרוסיה אין אינטרס שהתפתחות כזו תקרום עור וגידים. מבחינת ישראל משמעות הדבר היא הגדלת המשאבים הצבאיים המופנים למלחמה באופן משמעותי, ובייחוד בזמן שבו היא מנהלת לחימה בכמה זירות שונות. בעבור רוסיה מדובר בסיכון שבמסגרתו היא

עלולה לאבד אחיזה והשפעה באזורים אסטרטגיים כדוגמת סוריה.

מסיבה זו, ישראל צריכה לפעול בנחישות במלחמה, הן ברובד הצבאי והן ברובד הדיפלומטי. ראשית, ככל שמוסיפה להתנהל לחימה מול חיזבאללה, על ישראל לנצל הזדמנות זו ולייצר מציאות חדשה בדרום לבנון שתאפשר את החזרת המפונים מהצפון לבתיהם, חיסול האיום הרקטי ואיום הכט"במים מלבנון, וכן חיסול מנהרות התקיפה של חיזבאללה. ישראל צריכה לשאוף לממש את היעדים האלה למרות הלחץ הבינלאומי הכבד שמופעל עליה כדי להגיע להפסקת אש. אם לא תפעל כעת, בסיבוב הבא עלולה ישראל למצוא את עצמה ניצבת מול אויבים נחושים יותר, שכבר למדו את תגובותיה ודרכי הפעולה שלה.

שנית, ישראל נדרשת להתניע פעילות במישור הדיפלומטי מול רוסיה וארה"ב. עלינו להבהיר בנחישות לקרמלין כי המשך הסיוע הצבאי לחיזבאללה או לחות'ים עלול לגרום לישראל לפעול צבאית בסוריה באופן שיערער את המעמד הרוסי במדינה. במקביל, יש לרתום את הממשל האמריקני הנוכחי וגם את הממשל הבא לתת גיבוי לישראל במטרה ליצור מאזן כוחות שונה במזרח התיכון, אשר ירתיע לא רק את איראן כי אם גם את רוסיה. מבחינת האמריקנים, יצירת הרתעה במזרח התיכון מול איראן ושלוחותיה משמעותה גם יצירת הרתעה בזירה הגלובלית אל מול רוסיה. על אף העיסוק האמריקני בחילופי הממשל, ישראל יכולה לסייע לאמריקנים באמצעות בניית תמונה אזורית וגלובלית נהירה יותר: אם צה"ל יבסס הרתעה מול רוסיה במזרח התיכון, מהלך זה עשוי להשפיע על הנחישות של הקרמלין באירופה ועל המוכנות הסינית להתעמת עם ארה"ב ובעלות בריתה באסיה.

רוסיה מצידה מעוניינת לנצל את תקופת המעבר בין הממשלים בארה"ב ואת הפניית הקשב העולמי למזרח התיכון כדי לקבע מציאות אחרת באירופה, וכן במקומות אחרים בעולם שבהם היא פועלת להרחבת השפעתה ונוכחותה. לא בכדי אנו רואים כעת מפגן צבאי מרשים שבמסגרתו אלפי חיילים צפון-קוריאנים חוברים לצבא רוסיה כדי להילחם באוקראינה, במטרה להחזיר לקרמלין את השטח שכבשה אוקראינה בקורסק. מלבד הרצון רק לכבוש בחזרה שטחים אלו, הרוסים גם מעוניינים לשפר עמדות לקראת שיחות אפשריות להפסקת אש שצפויות להתחדש בזמן הקרוב, לאחר היוודע תוצאות הבחירות בארה"ב.